

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗМІН СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ РОЛІ ЖІНКИ У ЯПОНЬСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті запропоновано стислий аналіз та класифікація основних психологічних проблем японського суспільства (1950 – 2011 рр.), які зумовлені стрімкими економічними та соціально-культурними змінами й вимушеною необхідністю швидкого пристосування до них. Ці проблеми досліджено на прикладі зміни соціально-культурної ролі японської жінки у сучасному суспільстві.

Ключові слова: дисоціація, стратегія дисоціації, мімесіс, деперсоналізація, дереалізація, егодістонія, зміна стану «я».

В статтє предложено краткий анализ и классификация основных психологических проблем японского общества (1950 – 2010 гг.), которые вызваны стремительными экономическими и социально-культурными изменениями и вынужденной необходимостью быстрой адаптации к ним. Эти проблемы исследованы на примере изменения социально-культурной роли японской женщины в современном обществе.

Ключевые слова: диссоциация, стратегия диссоциации, мимесис, деперсонализация, дереализация, эгодистония, изменения состояния «я».

The article suggested a brief analysis and classification of the main psychological problems of Japanese society (1950 – 2010), which are caused by rapid economic and social and cultural changes, and forced need to quickly adaptation to them. These problems are studied on the example of the changing social and cultural role of Japanese woman in modern society.

Key words: dissociation, strategies of dissociation, mimesis, depersonalization, derealization, ego-dystonia, altered ego states.

У XXI ст., як і багато століть тому, у пересічній людини при згадці словосполучення «японська жінка» виникають усталені асоціації: мовчазна, покійрна, спокійна згорблена маленька жінка, яка дріботить крихітними кроками з парасолею в руках за своїм чоловіком. Дослідник О. Куланов зазначає: «Якщо вірити класикам, то в середні віки в Японії жінка була лише істотою... Народитися відмінним від чоловіка означало втілити в життя погану карму...Серед відомих тоді дев'яти чеснот жінки була лише одна, непов'язана із зовнішньою красою, – гарна вдача: жінка мала мовчати і терпіти й терпіти мовчки» [Куланов 2011, 24 - 26]. У результаті післявоєнних демократичних змін, під безпосереднім впливом американців, статус жінки у суспільстві значно зріс. У конституції 1946 р. проголошено рівність чоловіків і жінок, а також надано можливість укладати шлюб за взаємною згодою сторін. Особливо великі зрушення у питанні гендерної рівності відбулися у цивільному кодексі 1947 р., де задекларовано однакові юридичні права жінок і чоловіків у всіх життєвих сферах.

Проте ні конституційні статті, ні проголошена гендерна рівність не здатні були змінити у думках ані японців, ані інших народів образу «японської покірної жінки». Однак стрімкі економічні зміни, урбанізація, розвиток сучасних інформаційних технологій вкупі зробили те, на що не здатні були ані політики, ані культурні діячі впродовж багатьох століть. Проте ці зміни, спочатку малопомітні, нині набули загрозливих незворотних перетворень, які переважно негативно, на нашу думку, впливають не лише на власне особисте життя середньостатистичної сім'я, а й на державну політику в цілому. Кінцевим результатом усіх цих змін є демографічна статистика, проаналізувавши яку, ми говоримо не про зниження кількості дітей на одну жінку, а про стрімке падіння: у 1947 році на одну жінку припадало 4,5 дитини при нормі 2,1, у 1985 р. – 1,8, у 1992 р. – 1,5, у 2009 р. – 1,21. Зважаючи на порівняльну демографічну статистику, психологічні зміни у свідомості сучасної японської жінки, почати психологічні проблеми, з якими вона не може впоратися сама, є **актуальними**. Об'єктом дослідження є короткий аналіз та класифікація психологічних проблем у сучасному японському суспільстві. Дослідження цих психологічних проблем і змін проводилися через призму їх відображення на ролі ділової жінки у суспільстві, що є предметом розгляду.

Головною роль чоловіка у японському суспільстві була не завжди. У давнину Японія мала матриархальним устрій. Варто лише згадати той факт, що головною міфічною особою, з якої власне і починається формування японців як нації, була саме богиня сонця, прамати японських імператорів Аматерасу - оомікамі (天照大神) [Мацокін 1921, 31]. У міфології різних народів бог сонця, який є одним з головних діючих осіб божественного пантеону, постає переважно у чоловічій подобі на відміну від японської міфології: у древньоєгипетській міфології – це бог сонця Ра, у грецькій – Геліос, в античній міфології – це Аполлон, в давньоукраїнській – Хорс і т.д.). Навіть після того, як в періоди Нара (710 – 794 рр.) і Хейан (794 – 1192 рр.) чоловіки у аристократичному суспільстві почали займати головні позиції, серед простих людей до першої половини XII ст. (епоха Камакура) рівноправність чоловіків і жінок зберігалася. Проте з другої половини епохи Камакура й у період Мурокамі (1338 – 1573 рр.) сформувалася система взаємовідносин *іе* (*іе* графічно відображено ієрогліфом 家 *іе*, який має дві семантично полярні форми: *будинок* як споруда й *сім'я* як спільнота, об'єднання людей, які живуть й ведуть господарські справи разом), яка передбачала головну роль лише для чоловіка не тільки в сім'ї, а у суспільстві. У своїй розвідці ми обмежили рамки досліджуваного матеріалу сучасним періодом, тому розгляд еволюціонування ролі жінки в японському суспільстві з допомогою історичного аналізу може стати темою вивчення в майбутньому. Однак, не відкидаючи важливої історичної складової у формування образу сучасної японської жінки, ми наведемо декілька лексикологічних прикладів, які красномовно ілюструють малозначущу суспільну роль жінки, часто принизливу й образливу, що формувалася століттями: 1) 男勝り *otokomasari* – букв. «жінка, яка перевершує чоловіка». У японській мові ця лексема функціонує у брутально-просторічному контексті, яку можна перекласти як «бой-баба», тобто жінка, яка фізично перевершує чоловіка, а отже, позбавлена жіночності й шарму; 2) お転婆 *otenba* «шибеник». Цю лексему застосовують у розмові про дочку, яка має пустотливий, часто неконтрольовано вередливий характер;

3) 箱入り娘 *hakoiri musume* – букв. «дочка в коробці». Лексему вживають відносно дочки, яку батьки постійно пестять, ні в чому не відмовляють й поводяться з нею, як зі справжньою принцесою. Зараз слово функціонує у мові в іронічному значенні «татова доця»; 4) 適齢 *tekirei* «шлюбний вік». Це поняття застосовувалось виключно щодо жінок з метою психологічного тиску, щоб на підсвідомому рівні жінка мала пам'ятати про необхідність якомога швидше вийти заміж, оскільки існувало ще одне принизили слово, яким часто таврували жінок, які, на думку суспільства, до 30 років не вийшли заміж – 売れ残り *ure – no – kori*, тобто «несвіжий, прострочений товар», аналог українського *стара діва, перестарок*.

Отже, навіть на мовному рівні відбувається тиск на жінку, яка в суспільстві мала виконувати конкретну усталену роль, не маючи змоги обирати: жінка відводилась роль продовжувачки роду й хранительниці сімейного вогнища. До конституційних змін 1946 р. жінок, які помирали незаможними, ховали на окремих кладовищ і дуже важко родині було отримати дозвіл на таке місце, а заміжніх жінок – у сімейному склепі родини чоловіка. Тобто незаміжня жінка на протигагу заміжнім, які мали хоч мізерну пошану від близьких за народжених і вихованих дітей, взагалі не мали жодної суспільної ваги. Однак з часом, коли число високоосвічених людей зростало, відбувалась переоцінка моральних критеріїв й загальновідомі принципи взаємовідносин між сучасною японською жінкою і чоловіком нині неактуальні, норми сексуальної поведінки і погляди на шлюб суттєво змінилися. Проаналізувавши значну кількість джерел з проблем дисоціації й деперсоналізації індивіда, у нашому випадку сучасних японських жінок, які ведуть активне суспільне життя, виявили, що *міметична природа індивіда*, яка потребує постійного співставлення з іншим індивідом через стрімке зростання та популяризацію тих чи інших модних тенденцій поведінки, під тиском постійного інформаційного потоку (соцмереж, блогів й іншого популярного нині Інтернет-контенту), який закликає й обіцяє стати красивішим, кращим, популярнішим серед своїх друзів, колег тощо, призводить до незворотних психологічних змін. Тобто індивід, який прагне суспільного визнання свого оточення, а особливо це стосується японців, як ніхто є людьми групи і тими, що прагнуть не виділятися на фоні колективу й живуть переважно його нуждами, та потребують постійного схвалення з боку інших людей, потрапляючи в залежність від цього бажання (甘え *amae*), стає заручником міметичних прагнень бути схожим, подібним, популярним й модним. Захоплення різноманітними модними течіями призводить не лише до проблем деперсоналізації, дисоціації, а й *егодистонії*, тобто маніакальним бажанням позбутися як зовнішньо, так і внутрішньо своєї індивідуальності у гонитві за жаданою схожістю, наприклад на кінозірку. На протигагу пристрасті до наслідування, виникає бажання позбутися усіх соціальних, суспільних, а також сімейних пут, й бути вільним, заповнювати життя виключно своїми мріями, не озираячись на потреби інших. Результатом такого прагнення є небажання сучасних японських жінок виходити заміж. Нині існує ціле поклоніння людей, так зване *strawberry population*, які виростили у мирний час, не зазнали злидні й не переживали суспільно-економічних катаклізмів. Люди *strawberry population* свідомо відмовляються від укладання шлюбу і народження дітей, щоб уникнути суспільних зобов'язань, присвячують свій час роботі, друзям, страшенно

люблять своїх домашніх тварин і витрачають на них тисячі доларів. За нашими даними цей термін з'явився у Сінгапурі, де одними з перших на державному рівні почали обговорювати це суспільне явище. Якщо розглядати такі факти у площині психології, то таку тенденцію ми пропонуємо відносити до однієї з дисоціативних проблем. Дослідник Метью Тейлор з університету Kinjo Gakuin міста Нагоя запропонував термін 負け犬 *makeinu losing dogs* «собаки, які програли» [Тейлор 2006, 2]. Під цим терміном Тейлор має на увазі жінок, які відмовляються виходити заміж і народжувати дітей. Цей термін функціонує у бестселері Junko Sakai «負け犬のとぼえ» («The Howl of the Losing Dogs» / «Сквачання бездомної собаки») [Junko Sakai 2004] та статті Yoko Haruka «Review of *Hybrid Woman and Kekkon Shimasen*» («Огляд гібридних жінок і я не хочу заміж») [Yoko Haruka 2003]. Проаналізувавши вище згадані праці, ми пропонуємо змінити площину розгляду цієї проблеми, тобто від небажання народжувати, залежати матеріально від чоловіка, які називають Sakai і Haruka, а розглядати ці проблеми різнобічно, зокрема через призму психологічного впливу на жінку з боку суспільства і тих стереотипів і рамок, в які від народження вона заведена, не маючи по суті права на вибір. Аналізуючи як історичні чинники, так і сучасні соціально-економічно-психологічні впливи на жінку у японському суспільстві, ми вважаємо, що дорівільне й свідоме небажання виходити заміж, народжувати дітей, жити з чоловіком або політ коректніше сказати з партнером є мудрим й далекоглядним вчинком з точки зору вищезазначених чинників. Корені цього небажання, на нашу думку, слід шукати у період до і під час стрімкого економічного злету. Після другої світової війни, коли Японія потребувала від своїх громадян повної віддачі на роботі, чоловіки почали працювати далеко від дому, безвихідних і не бачили своїх рідних по декілька місяців. Турбота про дітей та господарство цілком були на плечах жінки. Японська жінка, дружина, мати мала впоратися відразу з декількома непростими викликами, а особливо на неї повністю лягала відповідальність за успішний вступ дітей до університету. Для японців вища освіта вкрай важлива й важка конкурентна боротьба за вступ до Вузу перетворюється як тоді, так і тепер на ідею фікс. Якщо дитина, наприклад, не вступала з першого разу до університету, а особливо якщо взагалі не вступила й пішла працювати на суспільно непристизжну роботу, то жінка несла за це персональну відповідальність, піддаючись шаленому психологічному тискові й осуду з боку чоловіка, його родичів, часто ігнорувалась тією соціальною групою, до якої належала. Ця ситуація могла погіршитися ще й тим, наприклад, коли мова йде про сина, продовжувача роду, нащадка сімейного бізнесу тощо. Також зростали психологічні проблеми у дітей, які нині набули загрозливих масштабів. Наведемо декілька прикладів психологічних дисоціальних проблем, які нині актуальні для японського суспільства: 1) *parasite singles* «неодружений дармоїд», тобто це переважно молоді люди, які продовжують жити з батьками часто за їхній кошт [Tolbert 2000]; 2) *neet* – це люди, які, не здобувши освіти, перебувають тимчасовими заробітками; 3) *furita* (*free arbeiter*s) – тимчасові працівники, які або швидко звільняються, або працюють тоді, коли вкрай необхідні кошти; 4) 学級崩壊 *gakkyu houkai* – неконтрольована ситуація в класі, яка часто супроводжується публічним приниженням або вчителю, або певного учня; 5) いじめ *ijime* – насилля у середовищі учнів, яке супроводжується фізичними і психо-

логічними знуцаннями і т.д [Tatsuno 2006]. Зважаючи на все вище зазначене можна зробити висновок, що жінки, свідомо відмовляючи від заміжжя, народження дітей, позбавляють себе великої кількості психологічних і соціальних проблем, «звільняючи» таким чином себе від тих наслідків і відповідальності, які ми перерахували вище. Причини такої поведінки, окрім історичних чинників, криються у навіюванні телебаченням, Інтернет-контентом певних схем поведінки, яка сфокусована на задоволення своїх власних, де першочерговим є власне людини, а не ті зобов'язання та соціальні функції, які закладені в неї природою, що яскраво продемонстровано на зміні соціальної ролі жінки у сучасному суспільстві. Все це, на нашу думку, відбувається через формування суспільства споживання, яке продукує любов до себе як індивіда, а людина, яка знаходиться під постійним психологічно-соціальним пресом не витримує і прагне нових вільних від цього пресингу і зобов'язань форм існування, які впливають у ті психологічні незворотні трансформації, які були розглянуті вище.

1. Куланов А. Е. Обратная сторона Японии / Александр Евгеньевич Куланов. – М.: Эксмо, 2011. – 350 [2] с.; 2. Мацокин Н. П. Японский миф об удалении богини солнца Аматерасу в небесный грот и солнечная магия / Н. П. Мацокин. – Владивосток: Восточный факультет Государственного дальневосточного университета, 1921. – (Т. 66); 3. Junko Sakai. 負け犬のとぼえ. – 2004. – <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/ek20040415ks.html>; 4. Matthew Taylor. Strategies of Dissociation: a mimetic dimension to social problems in Japan. – 2006. – <http://www.anthropoetics.ucla.edu/ap1201/taylor.htm>; 5. Tatsuno Yoko. “Child Abuse: Present Situation and Countermeasures in Japan.” *Women’s Online Media*, retrieved May 15, 2006 (<http://wom-jp.org/e/JWOMEN/childabuse.html>); 6. Tolbert Kathryn. “Japan’s New Material Girls: ‘Parasite Singles’ Put Off Marriage for Good Life.” *Washington Post*, February 10, 2000” – 2000. – (<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/WPcap/2000-02/10/101r-021000-idx.html>); 7. Yoko Haruka. “One day, Japan’s ‘losing dogs’ will howl in unison.” *The Japan Times Online*, April 15” – 2004. – (<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/ek20040415ks.html>)